

Personalisatie van de lijsttrekker en partijfamilie

Een onderzoek naar de voorkeur van kiezers ten aanzien van de karaktereigenschappen van politieke leiders

Bachelor deelproject Nederlandse Politiek

Marcelien Callenbach

S1656937

M. Nagtzaam, MSc

Aantal woorden: 8365

Leiden, 16 juni 2019

Inhoudsopgave

1. Inleiding en probleemstelling	2
2. Theoretisch kader	4
2.1 Personalisering	4
Vormen van personalisering	4
Kanttekeningen bij personalisering	6
2.2 Karaktereigenschappen en personalisering	6
De relatie tussen personalisering en karaktereigenschappen	6
De perceptie van de persoonlijkheid van politieke leiders door kiezers	8
2.3 Onderzoeksvraag	9
2.4 Hypotheses	9
3. Methodologie	10
3.1 Het ontwerp van het onderzoek en operationalisering	10
3.2 Enquête	11
‘The Big Five’	13
Controlevariabelen	14
3.3 Uit te voeren analyses	15
4. Resultaten	16
4.1 De steekproef	16
4.2 De waardering van karaktereigenschappen onder kiezers van verschillende partijen	17
4.3 De invloed van de controlevariabelen op de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders	22
5. Conclusies en slotbeschouwing	28
5.1 Conclusies	28
5.2 Reflectie	30
Literatuurlijst	32
Bijlagen	37
Bijlage 1.1. Verdeling stellingen	37
Bijlage 1.2 Enquête	37
Bijlage 2.1: Descriptives ANOVA	42
Bijlage 2.2: Multiple Comparison ANOVA	42
Bijlage 2.3 Resultaten Brown-Forsythe	45

1. Inleiding en probleemstelling

De politiek wordt de afgelopen decennia steeds meer beïnvloed door politieke leiders (Balmas et al., 2014, p. 37). Zo beleefde GroenLinks een historisch hoogtepunt na het winnen van 10 extra zetels na de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Een succes dat door velen verklaard wordt door het 'Klaver-effect, genoemd na Jesse Klaver de lijsttrekker van de partij (Keultjes, 2017; Van Teeffelen, 2017; Binnema, 2017). Het succes zou zijn aangewakkerd door Klavers enthousiasme, optimisme en ambitie, oftewel zijn karaktereigenschappen (Binnema, 2017). GroenLinks is niet de enige partij waar de toenemende mate van personalisering een grote rol heeft gespeeld in het succes van de partij. Bij zowel de Lijst Pim Fortuijn (LPF) en de Partij Voor de Vrijheid (PVV) hebben de lijsttrekkers voor grote populariteit van de partij gezorgd (Kleinnijenhuis, 2015; Reynaert, 2007; Pelgrim & Rusman, 2017; Besselink, 2015). Er is hier dus te zien dat een individuele persoon veel invloed kan hebben op het succes van uiteenlopende partijen.

Politieke leiders zijn een steeds belangrijker boegbeeld geworden. Zowel voor politieke partijen tijdens verkiezingen, als voor het creëren van een beeld dat mensen van een partij hebben (Kleinnijenhuis, 2015). Buiten en binnen Nederland is er steeds meer sprake van personalisering van politieke en verkiezingen (Garzia, 2011, p. 698). Waar voorheen politieke partijen op zichzelf de dominante en collectieve politieke actoren waren, vindt er steeds meer een verschuiving van aandacht plaats naar de individuele politici (Rahat & Sheaffer, 2007, p.65). De keuze die kiezers maken tijdens verkiezingen, lijkt steeds meer gebaseerd te zijn op de perceptie die men heeft van individuele politici. Een perceptie waarin de beoordeling van karaktereigenschappen van individuele politici een grote invloed heeft (Garzia, 2011, p.700).

Ten grondslag aan dit onderzoek ligt de vraag of er een onderscheid te vinden is tussen de waardering van karaktereigenschappen van politici bij het electoraat van verschillende partijen. Hierbij zal tevens onderzocht worden naar wat kiezers in algemene zin belangrijke eigenschappen vinden van politieke leiders. De focus ligt op de vraag of de waardering van karaktereigenschappen van politici partijgebonden is, of dat de waardering van bepaalde karaktereigenschappen bij meerdere partijen voorkomt en dus partij-overstijgend is.

Personalisatie is een breed thema binnen de politiek, waarbij het karakter van de politieke leider één van vele aspecten is (van Holsteyn & Andeweg, 2008). Ondanks dat er al veel onderzoek is gedaan naar de invloed van persoonlijkheid van leiders en kiezers op kiesgedrag, is er toch een kennishiaat te vinden. De focus van voorgaand onderzoek lag vooral op het verschil in impact van evaluaties van gedrag van leiders door kiezers (Costa, 2015), hoe kiezers hun impressies vormen (Cwalina, 2016) en welke eigenschappen belangrijk zijn voor linkse en rechtse stemmers (Bittner, 2015, p.21; Hayes, 2005, p.909; Laustsen & Bor, 2017, p.98; Costa, 2015, p.1244). Het kennishiaat waar deze scriptie zich over zal buigen is aan welke karaktereigenschappen kiezers waarde hechten in hun politieke leider en of er een verschil te vinden is in de waardering van kiezers van verschillende partijen. Waar in voorgaand onderzoek vaak de focus lag op twee enkele karaktereigenschappen, zal dit onderzoek aan de hand van The Big Five vijf karaktereigenschappen wegen. Hiernaast zal dit onderzoek Nederland als aparte casus verwerken, iets wat in vorige onderzoeken onderbelicht is gebleven. Ook zal in dit onderzoek om de waardering van karaktereigenschappen te bepalen niet gebruik gemaakt worden van een analyse van bestaande Nederlandse politici, maar juist aan de kiezers gevraagd worden welke karaktereigenschappen zij in het algemeen in een leider belangrijk vinden.

Dit onderzoek heeft een wetenschappelijke relevantie aangezien het de huidige kennis over personalisering vergroot, inzicht geeft in welke karaktereigenschappen kiezers belangrijk vinden in lijsttrekkers van hun partij, of bepaalde karaktereigenschappen partijgebonden zijn en welke karaktereigenschappen partij-overstijgend zijn. Onderzoek naar de verschillen in perceptie van kiezers als het aankomt op de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders heeft ook een maatschappelijke relevantie. Door de toenemende mate van personalisering in de Nederlandse politiek, is deze perceptie een steeds grotere rol gaan spelen in het licht van electoraal succes. Nederland was lange tijd verzuild en mensen stemden mee met de zuil waar zij zich toe rekenden (Erk, Heijstek-Ziemann, & Louwerse, 2013, p. 198). De manier waarop mensen stemden was eenvoudig te meten. De verschillende zuilen werden apart bekeken en wanneer men wist hoeveel kiezers zich in een zuil bevonden, dan was een vrij nauwkeurige schatting te maken van het aantal stemmen op de partij die de zuil representeerde. Kiezersonderzoek in die tijd was dan ook gericht op groepsidentificatie en minder op individuele keuzeprocessen.

Door de ontzuiling van Nederland zijn dit soort schattingen niet meer met zekerheid te maken en zullen kiezers hun stem op andere factoren baseren. Hierom is het van belang de voorkeur van kiezers voor karaktereigenschappen van politici te onderzoeken en hierbij ook het karakter van de kiezer zelf mee te nemen omdat beide factoren tot de uiteindelijke stem zullen leiden. Hiernaast heeft het proces van personalisering invloed op de representatieve democratie. Aangezien Nederland een meerpartijstelsel kent, is het voor partijen electoraal gezien strategisch om ideologisch dicht bij elkaar te liggen. Zo maken ze de grootste kans om door een groot deel van het electoraat gekozen te worden. Om zich als partij in het Nederlandse politieke speelveld toch te kunnen onderscheiden, groeit de rol van de lijsttrekker als persoon (Aaldering et al., 2018, p.76). Het karakter van deze lijsttrekker is in dit proces van groot belang. Dit maakt het relevant om aan zowel de kiezer als de politieke partijen zelf inzicht te geven in welke karaktereigenschappen onder het electoraat gewaardeerd worden. Voor politieke partijen is dit inzicht van belang bij de keuze van lijsttrekkers omdat een juiste keuze immers de kans op electoraal succes vergroot. Voor kiezers kan inzicht in de waardering van karaktereigenschappen voor meer bewustwording zorgen van het eigen keuzeprocess en de werking van personalisering in het Nederlandse politiek speelveld.

2. Theoretisch kader

2.1 Personalisering

Vormen van personalisering

Personalisering is, zoals eerder benoemd, een breed thema. Het is dan ook van belang een duidelijke definitie op te stellen die in dit onderzoek gehanteerd zal worden. Personalisering wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een politiek proces waarin de rol van de politieke groep afneemt en waarbij het belang van een individuele actor juist toeneemt (Rahat & Sheaffer, 2007, p. 65). Balmas et al. (2014) kaderen het begrip nog verder in door personalisering onder te verdelen in twee vormen: gecentraliseerde en gedecentraliseerde personalisering (p. 37). Gecentraliseerde personalisering impliceert dat de macht van instituties, in dit geval politieke partijen, verschuift naar individuele politici. Macht heeft in deze vorm een opwaartse kracht vanuit het collectief naar een politieke leider waar de

macht zich concentreert. De rol van de politieke leider wordt groter dankzij een toename van zichtbaarheid van deze leider. Presidentialisering van politiek is hier een voorbeeld van (Balmas et al., 2014, p. 37). Gedecentraliseerde personalisatie houdt in dat de macht in handen komt van individuen die deel uitmaken van instituties die oorspronkelijk de macht als geheel vertegenwoordigden. Er vindt dus een neerwaartse machtsverschuiving plaats naar meerdere politieke individuen. Een voorbeeld van gedecentraliseerde personalisering is de democratisering van kandidaatselecties (Balmas et al., 2014, p. 37).

Balmas et al. (2014) onderscheiden hierbij nog drie subtypes: media personalisering, institutionele personalisering en personalisering van gedrag, waarvan de laatste twee relevant zijn voor dit onderzoek. Bij institutionele personalisering valt te spreken over gecentraliseerde en gedecentraliseerde institutionele personalisering. Gecentraliseerde geïnstitutionaliseerde personalisering wordt gekenmerkt door veranderingen van instituties wat leidt tot meer nadruk op individuele politici (Balmas et al., 2014, p. 38). Bij gedecentraliseerde institutionele personalisering blijven de instituties binnen een systeem juist onveranderd, maar wordt de rol van een individu over tijd in de praktijk steeds groter ten opzichte van de politieke partij (Balmas et al., 2014, p.38). Het tweede subtype is de personalisering van gedrag. Dit beslaat zowel het gedrag van politici als het gedrag van het volk (Balmas et al., 2014, p. 40). Personalisering van gedrag bij politici houdt een stijging van geïndividualiseerde politieke acties in en een afname van collectieve partijactiviteiten. Politici stellen zich meer op als individuele politieke leiders (Rahat & Sheaffer, 2007, p. 68). Dit kan leiden tot een groei van éénpersoonsfracties en een afname van het belang van partijen. Personalisering van gedrag van het volk beslaat het proces waarin het electoraat meer stemt op de basis van hun evaluatie van individuele politici en hun identificatie met politici en steeds minder op basis van hun evaluaties van partijen en hun identificaties hiermee (Balmas et al., 2014, p. 40). Een gevolg van personalisering van gedrag van het volk is het uiten van voorkeurstemmen. Kiezers kiezen dan expliciet voor een persoon in plaats van de partij in het algemeen (Rahat & Sheaffer, 2007, p. 68).

De vorm van personalisering die in dit onderzoek centraal staat is gecentraliseerde personalisering. Deze vorm past het best bij het aspect van personalisering dat in dit onderzoek centraal staat, namelijk het karakter van de lijsttrekker en de waarde die het electoraat hecht aan karaktereigenschappen. Hiernaast staat gedecentraliseerde

institutionele personalisering ook centraal binnen dit onderzoek omdat dit onderzoek gebaseerd is op de aannamen dat de instituties onveranderd blijven en de rol van de individuele politici juist toeneemt. De laatste vorm die ook toepasbaar is in dit onderzoek, is personalisering van gedag. Kijkend naar welke karaktereigenschappen kiezers bij hun politieke leiders op waarden schatten, wordt de relatie tussen deze kenmerken van de leider en die van het individu onderzocht. Er kan zo gekeken worden naar welke karaktereigenschappen partij-specifiek zijn en of er karaktereigenschappen zijn die voor elke politieke leider van belang zijn.

Kanttekeningen bij personalisering

Het proces van toenemende personalisering in de politiek is volgens velen een feit. Toch is het van belang kritisch te blijven. In het onderzoek van Van Holsteyn en Andeweg (2010) wordt een nuance geuit met betrekking tot de mate van personalisering die daadwerkelijk in Nederland plaatsvindt. Ondanks dat velen overtuigd zijn dat personalisering een wijdverspreid fenomeen is, is dit juist volgens Van Holsteyn en Andeweg (2010, p.628) in het specifieke geval van Nederland niet per se het geval. Dit blijkt uit het feit dat 90% van de Nederlandse kiezer trouwer is aan de partij dan aan individuele politici. Dit laat zien dat het proces van personalisering, waarbij de aandacht en het belang van de politieke partij verschuift naar individuele politici, nog niet vergevorderd is. Ook blijkt dat 39% van de stemmers die hun steun wel aan individuele politici geven, deze alleen geven zolang deze individuele politici niet de geprefereerde partij verlaten (van Holsteyn & Andeweg, 2010, p. 633). Wel is er een stijging van het aantal voorkeursstemmen over de jaren heen te zien, wat suggereert dat het proces van personalisering wel degelijk toeneemt (van Holsteyn & Andeweg, 2010, p. 633).

2.2 Karaktereigenschappen en personalisering

De relatie tussen personalisering en karaktereigenschappen

De persoonlijkheid van individuen is een belangrijk aspect als het aankomt op personalisering. Het proces van personalisering wordt mede beïnvloed door het gedrag van stemmers. Dit maakt dat de persoonlijkheid van individuen in het proces van personalisering niet los van elkaar te zien zijn (Rahat en Scheafer, 2007, p.77).

Grazia (2011, p.698) stelt dat leiders in het middelpunt zijn komen te staan als gevolg van het verweven effect van technologische innovaties in het media- en organisatiestelsel in de partijen. Dit is één van de redenen dat politieke leiders steeds duidelijker naar voren komen in het politieke landschap. Ook politieke partijen hebben een grote rol gespeeld in de groeiende rol van personalisering. De transformatie die partijen de afgelopen decennia hebben ondergaan is zowel een reden voor als een consequentie van personalisering. De ontzuiling in Nederland maakte het voor electoraal succes noodzakelijk voor partijen om zich aan te passen aan het electoraat buiten hun oorspronkelijke sociale zuil (Grazia, 2011, p.699). Een belangrijke oorzaak en gevolg van deze processen ligt in de veranderende manier waarop kiezers hun politieke leiders zijn gaan waarnemen en evalueren. Er ontstaat een steeds grotere invloed van de persoonlijkheid van leiders op het stemgedrag van individuen (Garzia, 2011, p.698). Ook in Nederland blijkt de rol van karaktereigenschappen steeds meer toe te nemen (Kriesi, 2012, p.828).

In 1922 leidde het onderzoek van Max Weber tot een hernieuwde theorie over hoe omgevingscondities de opkomst van een politieke leiderschap mogelijk maken of juist beperken (Blondel, 1987). Weber (1922) concludeerde in zijn onderzoek over het traceren van leidersprofielen, dat leidersprofielen alleen kunnen bestaan als ze worden erkend door hun volgers, de kiezers in dit geval. Hieruit blijkt dat al vroeg werd vastgesteld dat de perceptie van een leider door kiezers ertoe doet. Deze hernieuwde aandacht leidde tot een impuls voor verdere onderzoeklijnen gebaseerd op transsectionele modellen door Hollander (1992). In deze benadering zijn de processen van interpersoonlijke invloed niet geïnterpreteerd in relatie tot objectieve kenmerken van de situatie zoals bij Weber (1992), maar juist op basis van de respectievelijke percepties en verwachtingen van leiders en volgers (Garzia, 2011, p.697). Hollander gaat nog een stap verder dan Weber (1992) en concludeert dat een belangrijke eis voor politieke leiders is, dat zij de perceptie op kunnen wekken een karaktereigenschap te bezitten die onder de kiezers gewaardeerd wordt en de kiezer dit te laten geloven (Garzia, 2011, p.697). De perceptie wordt zo een steeds belangrijker element in het politieke speelveld in het licht van het groeiende proces van personalisering (Garzia, 2011, p.698).

De relatie tussen personalisering en karaktereigenschappen heeft onder andere invloed op verkiezingsuitslagen. Wanneer een lijsttrekker karaktereigenschappen bezit die onder het electoraat gewaardeerd worden, kan dit indirect invloed hebben op hun stemvorming (Aarts et al., 2013, p.38; Olivola & Todorov, 2010, p.90; Cwalina & Falkowski, 2016, p.221; Mondak & Huckfeld, 2006, p.21). Dit onderstreept het belang van het uitzoeken wat deze karaktereigenschappen daadwerkelijk zijn en waarom de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders door het electoraat centraal in dit onderzoek staat.

De perceptie van de persoonlijkheid van politieke leiders door kiezers

Voor het bestuderen van karaktereigenschappen van politici vanuit het perspectief van het electoraat is het van belang te begrijpen hoe deze informatie wordt verwerkt. Dit valt binnen het terrein van cognitieve psychologie. Het proces van *impression formation* (Funk, 1996) sluit nauw aan bij de studie van politieke leiderschap. Wanneer wordt gekeken naar de basis waarop politieke leiders worden geëvalueerd door kiezers, is er een dilemma: ervaren kiezers de wereld zoals deze is (realistische benadering), of creëren ze een subjectieve representatie ervan in hun hoofd (constructivistische benadering)? Onderzoek naar politieke leiderschap maakt gebruik van het constructivistisch perspectief (Garzia, 2011, p.699). Volgens de *perceptual-balance* theorie moet het beeld van een politicus worden gedefinieerd als de perceptie van de kiezer op basis van zowel de subjectieve kennis die hij heeft als de berichten die door de kandidaten worden geprojecteerd (Nimmo & Savage, 1976, p.8). Karaktereigenschappen spelen een belangrijke rol in deze perceptie en beeldvorming van een lijsttrekker door een kiezer (Funk, 1999; Pierce, 1993).

Karaktereigenschappen zijn zelfs "*a basic component of our images of other persons of kinds whether family member, acquaintance, or public figure*" (Funk, 1996, p.98). Hiernaast zijn karaktereigenschappen van kandidaten voor kiezers ook van groot belang omdat ze een relatief snelle route zijn om in te schatten wat voor soort leider de kandidaat zal worden (Grazia, 2011, 670). Uit onderzoek blijkt dat individuen het meest worden aangetrokken door politici wiens karaktereigenschappen nauw aansluiten bij hun eigen eigenschappen en waarmee zij zichzelf kunnen vergelijken (Bryne, 1971; Newcomb 1961). Nederland kent een meerpartijensysteem met een breed scala partijen (Andeweg & Irwin, 2014, p.140).

Onderzoek heeft aangetoond dat linkse kiezers andere normen en waarden belangrijk

vinden dan rechtste kiezers en dat deze verschillen stabiel zijn over tijd (Barker et al., 2005, p.601; Caprara & Vecchione, 2018, p.63; Weber & Saris, 2015, p.196; Weber et al., 2013, p.11). Deze verschillen in normen en waarden onder het electoraat van Nederland zorgt ook voor verschillende waarderingen van politieke leiders. Deze verschillen worden dan ook gezien als een verklarende factor voor electoraal gedrag (Caprara & Vecchione, 2018, p.67; Garzia, 2013, p.82; Weber et al., 2013, p.2; Weber & Saris, 2015, p.207). Om goed onderzoek te kunnen doen naar de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders is het dus relevant het onderscheid tussen verschillende partijen in dit onderzoek mee te nemen.

2.3 Onderzoeksvraag

Aan de hand van de geïdentificeerde problemen en gebruikmakend van de literatuur is de volgende definitieve centrale onderzoeksvraag te definiëren:

“Welke karaktereigenschappen van politieke leiders worden belangrijk gevonden en hoe verschilt de waardering van karaktereigenschappen onder kiezers van verschillende politieke partijen?”

Om deze hoofdvraag te kunnen onderzoeken, dient deze opgedeeld te worden in vier deelvragen:

- *Welke karaktereigenschappen waarderen kiezers in hun politieke leider?*
- *In hoeverre zijn er overeenkomsten en verschillen in de waardering van karaktereigenschappen van de politieke leider bij kiezers van verschillende partijen?*
- *Heeft het karakter van de kiezer invloed op de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders?*
- *Andere factoren meegenomen, wat is de relatieve verklarende kracht van karaktereigenschappen op de waardering van een politieke leider?*

2.4 Hypotheses

1. **Nulhypothese (H0):** Er is geen significant verschil tussen de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders onder kiezers van verschillende partijen te vinden.

Alternatieve hypothese (H1): Er is significant verschil te vinden tussen de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders onder kiezers van verschillende partijen.

2. Nulhypothese (H0): Er is geen verklarende variantie te vinden in de controlevariabelen voor de waardering van karaktereigenschappen in een politieke leider.

Alternatieve hypothese (H2): Er is een verklarende variantie te vinden in de controlevariabelen voor de waardering van karaktereigenschappen in een politieke leider.

3. Methodologie

3.1 Het ontwerp van het onderzoek en operationalisering

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden en voor het uitvoeren van het onderzoek dat hiervoor nodig is, is een aantal keuzes gemaakt. Er is ervoor gekozen om de data die nodig is voor het uitvoeren van analyses door middel van een enquête te verzamelen. In deze enquête zijn verschillende vragen gesteld aan de respondenten om hun geslacht, leeftijd, politieke interesse en partijkeuze vast te stellen. De belangrijkste vragen van de enquête gaan echter over hoe de respondenten verschillende karaktereigenschappen in een politieke leider waarderen. Deze antwoorden maken het mogelijk te analyseren hoe de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders onder kiezers van verschillende partijen verschilt. Voor het bestuderen van de karaktereigenschappen is er bewust voor gekozen om respondenten niet per lijsttrekker of partij een waardering van karaktereigenschappen te laten geven, maar juist te vragen welke eigenschappen zij op dit moment in een politieke leider in het algemeen zouden waarderen. Door dit op deze manier te vragen wordt beoogd dat respondenten niet beïnvloed worden door huidige politieke leiders om zo een algemeen beeld te verkrijgen in welke karaktereigenschappen gewaardeerd worden bij politieke leiders. Voor de operationalisering van politieke leiders zal gevraagd worden naar lijsttrekkers. Deze keuze is gemaakt omdat lijsttrekkers in Nederland het gezicht van een politieke partij vormen van (Holsteyn & Andeweg, 2008).

3.2 Enquête

Om het bovengenoemde onderzoek uit te kunnen voeren is data nodig. Deze data wordt verkregen via een cross-sectionele enquête. Deze enquête is ontworpen met behulp van het programma Qualtrics en is verspreid via social media, zoals facebook en LinkedIn. Hiernaast is de enquête ook via WhatsApp in persoonlijke berichten en in groepsgesprekken doorgestuurd om een zo groot mogelijke groep te bereiken.

Voor de waardering van de karaktereigenschappen van lijsttrekkers en het analyseren van het karakter van respondenten wordt in de enquête gebruik gemaakt van de Big Five. De Big Five is een breed gebruikte methode en kent verschillende manieren om tot een persoonlijkheidsanalyse te komen. In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de Big Five Inventory 10 (BFI-10). De BFI-10 is een verkorte versie van de Big Five Inventory 44 (BFI-44) die lange tijd de heersende vorm voor persoonlijkheidsanalyses was (Rammstedt, John, 2007, p. 204). Een nadeel van de BFI-44 was dat deze vorm te lang was voor onderzoek met beperkte tijd, waarop de BFI-10 in 1980 geconstrueerd werd als een extreem kort instrument om dezelfde analyse te verkrijgen (John, Donahue, & Kentle, 1991). Het afnemen van een verkorte BFI-10 versie duurt ongeveer 5 minuten en krijgt daarom voor dit onderzoek de voorkeur boven de BFI-44 methode. Door de vragenlijst zo kort mogelijk te houden is de kans groter meer respons te krijgen. Dit is belangrijk voor de representativiteit van het onderzoek.

De BFI-10 is tot stand gekomen door het selecteren van de 10 beste vragen uit de BFI-44. Voor elke karaktereigenschap zijn twee vragen uitgekozen, waarbij één van de twee vragen omgekeerd gesteld is (Rammstedt, John, 2007, p. 204). Uit onderzoek van Rammstedt & John (2007) blijkt dat ondanks dat de BFI-10 maar uit 25% van de vragen van de BFI-44 bestaat, deze alsnog 70% van de variantie verklaart die bij de BFI-44 ook verklaard wordt. Deze 70% wordt als dusdanig nauwkeurig beschouwd dat het geen probleem is de BF-10 voor onderzoek naar karaktereigenschappen te gebruiken (Rammstedt, John, 2007, p. 210). Waar de BFI-10 echter tekortschiet ten opzichte van de BFI-44 is op de dimensie 'vriendelijkheid'. De BFI-10 verklaart op deze dimensie maar 45% van de verklarende variantie in vergelijking tot de vergrote vragenlijst (Rammstedt & John, 2007, p. 206). Om de BFI-10 toch bruikbaar te maken voor onderzoekers die bijvoorbeeld de focus leggen op deze

dimensie is ervoor gekozen een derde extra vraag toe te voegen om zo de nauwkeurigheid van het vriendelijkheidspersoonskenmerk te vergoten (Rammstedt & John, 2007, p. 210). De stellingen van de verkorte vragenlijst zijn te zien in tabel 1 (Rammstedt, John, 2007, p. 210)

Tabel 1:

Big Five inventory – 10 (BFI-10)

Ik ben iemand die:	
1.	terughoudend is
2.	te vertrouwen is
3.	een beetje lui is
4.	goed met stress kan omgaan
5.	weinig artistieke interesse heeft
6.	sociaal is
7.	de schuld makkelijk aan anderen geeft
8.	doortastend werkt
9.	snel nerveus raakt
10.	fantasierijk en origineel is
11.	met iedereen goede vrienden is

(Vertaald door: Snijders, 2017, p. 12)

In bijlage 1.1 is te zien welke stellingen bij welke persoonskenmerken horen en welke *reversed scored* zijn. In de enquête zal de respondenten eerst gevraagd worden om aan de hand van de vragenlijst aan te geven welke eigenschappen zij waarderen in een lijsttrekker. Hierna zal gevraagd worden hoe zij deze eigenschappen bij zichzelf scoren aan de hand van dezelfde vragenlijst. Aan het eind van de enquête is er een aantal algemene vragen gesteld zodat ook geanalyseerd kan worden of deze variabelen invloed hebben op de relatie tussen de respondent en de waardering van karaktereigenschappen van een politieke leider. De complete enquête is te vinden in bijlage 1.2.

De data uit de enquête is vervolgens zo aangepast dat de resultaten gepresenteerd kunnen worden. Zo zijn bij de vragen in de enquête die *reversed* gesteld zijn de scores omgedraaid.

Dit is nodig, omdat deze vragen als het ware het tegenovergestelde meten; door de scores in SPSS om te draaien wordt per karaktereigenschap het juiste gemeten. Hierna zijn de 11 vragen gecombineerd tot de uiteindelijke 5 karaktereigenschappen, zowel bij de waardering van deze eigenschappen bij een lijststerker als voor de analyse van het karakter van de respondent zelf. Om alle karaktereigenschappen op dezelfde schaal te kunnen meten, is de karaktereigenschap “emotionele instabiliteit” veranderd in “emotionele stabiliteit”. Tot slot zijn er dummy variabelen gemaakt van de partijkeuze, geslacht, opleidingsniveau en politieke interesse zodat deze variabelen in de regressieanalyse gebruikt kunnen worden.

‘The Big Five’

Voor het vaststellen van de waardering van karaktereigenschappen bij lijsttrekkers is de keuze gevallen op ‘The Big Five’ methode. De methode biedt de mogelijkheid om persoonlijkheid eenvoudig in te delen in vijf soorten persoonskenmerken waarbij het mogelijk is deze te vergelijken tussen personen omdat de gegevens gestandaardiseerd zijn (Mondak, 2012, p. 47). Het blijkt een vrij nauwkeurig en consistent model te zijn en wordt vaak gebruikt voor politiek onderzoek (Gray & Bjorklund, 2014, p. 577). Het model kan zowel gebruikt worden voor een enquête over de respondent zelf als voor een enquête over anderen (Mondak, 2012, p. 31). Dit is de reden waarom dit model gekozen is voor dit onderzoek¹. De vijf factoren die worden gemeten zijn: extraversie, vriendelijkheid, zorgvuldigheid, emotionele instabiliteit en openheid voor nieuwe ervaringen. Deze factoren zullen gemeten worden op een schaal van 1 tot 5. Er wordt dus gewaardeerd of een respondent een karaktereigenschap hoog, laag of ergens daartussen in waardeert. Het is niet mogelijk om geen score aan een eigenschap te geven, dus alle vijf persoonlijkheidskenmerken worden meegenomen.

Bij de eerste dimensie, extraversie, wordt iemand gekenmerkt als sociaal, genereus, assertief, spraakzaam en proactief wanneer hoog op deze dimensie gescoord wordt (Barrick

---

¹ De ‘Big Five’ wordt in dit geval geprefereerd boven het HEXACO-model, ondanks dat het HEXACO een nieuwer model is, omdat dit onderzoek gebruik gaat maken van een enquête en de intentie is een zo hoog mogelijke respons te verkrijgen voor een representatief onderzoek. Het is hierom van belang de enquête toegankelijk te houden. Omdat de vragenlijst van het HEXACO bestaat uit meer dan 60 vragen voor het vaststellen van karaktereigenschappen is dit niet haalbaar. De ‘Big five’ geeft echter een verkorte vragenlijst die algemeen geaccepteerd is een betrouwbaar beeld te geven van karaktereigenschappen in een persoonlijkheidsanalyse.

et al., 1991, p.3). Mensen die lager scoren worden gezien als meer introvert, wat inhoudt dat zij minder sociaal en meer terugtrokken zijn (George & Jones, 2011, p. 43-44). De tweede dimensie is vriendelijkheid. Met deze dimensie worden flexibiliteit, betrouwbaar, meewerkend, vergevingsgezind, tolerant en aardig als eigenschappen geassocieerd (Barrick et al., 1991, p.4). Bij het waarderen van deze dimensie gaat het om het onderscheid tussen mensen die goed kunnen opschieten met anderen en die dit minder goed kunnen (George & Jones, 2011, p. 45). Zorgvuldigheid is de derde dimensie en gaat over de mate waarin men met zorgvuldigheid werkt. Eigenschappen die hier meer geassocieerd worden zijn: zorgvuldig, grondig, verantwoordelijk, georganiseerd en gepland zijn (Barrick et al., 1991, p.4). Wanneer er laag op deze dimensie gescoord wordt, zijn dit mensen die deze eigenschappen niet bezitten (George & Jones, 2011, p. 45). De vierde dimensie is emotionele instabiliteit. Eigenschappen die met deze dimensie geassocieerd worden zijn stress, schaamte, emotioneel en onzeker (Barrick et al., 1991, p.4). De nadruk ligt op hoe snel mensen negatieve emotionele toestanden ervaren. Mensen die hoog scoren ervaren deze eigenschappen snel, mensen die laag scoren zijn emotioneel stabiel (George & Jones, 2011, p. 45). De vijfde en laatste dimensie is openheid voor nieuwe ervaringen. Mensen die hoog op deze dimensie scoren staan open voor nieuwe ervaringen en zijn vaak fantasierijk en origineel. Wanneer hier lager op gescoord wordt zijn dit mensen die hier minder voor openstaan (George & Jones, 2011, p. 45).

Controlevariabelen

Als controlevariabelen worden in dit onderzoek geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, politieke interesse en het karakter van de respondent meegenomen omdat deze van invloed kunnen zijn op hoe karaktereigenschappen van lijsttrekkers gewaardeerd worden. Uit onderzoek van Stephan, Suting en Terracciano (2015) blijkt dat leeftijd ook een belangrijke invloed heeft op persoonlijkheid. Zo scoren bijvoorbeeld oudere mensen lager op extravertie en openheid voor nieuwe ervaringen, terwijl jonge mensen hier hoger op scoren (Stephan, Suting & Terracciano, 2015, p. 150). Ook geslacht kan een rol spelen. Vrouwen blijken linkser te stemmen dan mannen (Bergh, 2007, p.237). Mensen met minder politieke interesse maken volgens Grazia (2013, p.72) meer gebruik van persoonlijke kenmerken van een politicus in de stemoverweging. Tot slot kan het karakter van de respondenten ook invloed hebben op de manier waarop zij karaktereigenschappen in hun lijsttrekker waarderen. Zo blijkt dat mensen

die lager scoren op vriendelijkheid vaker stemmen op populistische partijen (Bakker et al., 2016, p.315).

3.3 Uit te voeren analyses

De data die uit die enquête komt zal met analyses in SPSS verwerkt worden. Op deze manier zal worden gezocht naar patronen in de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders vanuit de respondenten. In het eerste gedeelte zal de data verwerkt worden uit de resultaten die zijn voortgekomen uit de vragen over hoe de respondenten de karaktereigenschappen van hun lijsttrekkers waarderen en op welke partij zij zelf op dit moment zouden stemmen. Dit zal gedaan worden aan de hand van een ANOVA. De ANOVA is een analyse met als afhankelijke variabelen de vijf karaktereigenschappen en als onafhankelijke variabelen de keuze voor politieke partijen en de controlevariabelen. Met het oog op de leesbaarheid van het onderzoek is er gekozen om de resultaten in staafdiagrammen met betrouwbaarheidsintervallen te presenteren. De betrouwbaarheidsintervallen kunnen uitwijzen of er significante verschillen bestaan tussen de verschillende partijen in de waardering van karaktereigenschappen. Wanneer er geen overlap is tussen de betrouwbaarheidsintervallen is er sprake van een significant verschil (Field, 2009, p.47). Omdat betrouwbaarheidsintervallen niet altijd helemaal nauwkeurig af te lezen zijn, zijn er ook nog significantietoetsen gedaan die in bijlagen 2.1, 2.2 en 2.3 te vinden zijn. Op deze manier kan er gekeken worden of er verschillen zijn in de waardering van de karaktereigenschappen van politieke leiders tussen politieke partijen waarop de respondenten op dit moment zouden stemmen. Voor de verklarende kracht van controlevariabelen en de keuze voor een politieke partij op de vijf persoonskenmerken van de Big Five wordt gebruik gemaakt van een regressieanalyse. Op deze manier zal er geprobeerd worden antwoord te geven op het tweede deel van onderzoeksvraag, namelijk in hoeverre de waardering van karaktereigenschappen partijgebonden is of juist niet. De verschillende analyses zullen worden afgesloten met een conclusie, een reflectie op het onderzoek en voorstellen voor mogelijk vervolgonderzoek.

4. Resultaten

4.1 De steekproef

In totaal hebben 133 respondenten deelgenomen aan de enquête. In de enquêtes konden de respondenten kiezen tussen dertien partijen die na de verkiezingen van 2017 in de Tweede Kamer hun zetels hebben ingenomen. De respondenten moesten aangeven op welke partij zij op dit moment zouden stemmen als er verkiezingen zouden zijn. In de beantwoording van deze vraag zijn niet alle 13 partijen even vaak gekozen. Een paar partijen zijn maar enkele keren gekozen. De N van deze partijen is te klein voor een representatieve analyse. Om de representativiteit van het onderzoek te waarborgen, zijn alleen de vijf meest gekozen partijen in de analyse meegenomen (N groter of gelijk aan 6). Dit zijn, zoals te zien in tabel 2, de volgende partijen: VVD, CDA, D66, GroenLinks en Forum voor Democratie (FvD).

Tabel 2:

Als er op dit moment verkiezingen zouden zijn, op wie zou u dan stemmen?

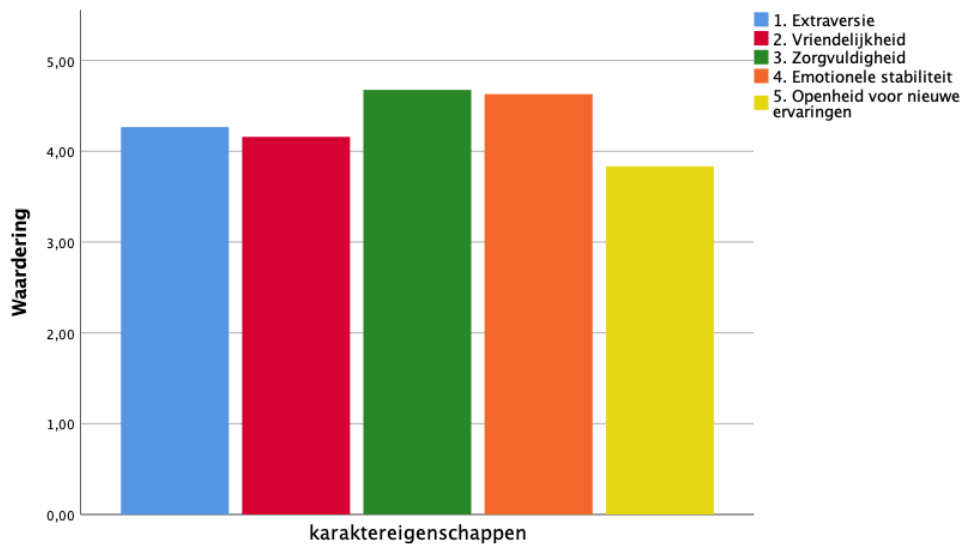
	Frequentie	Percentage
VVD	46	34,6%
CDA	6	4,5%
D66	26	19,5%
GroenLinks	18	13,5%
SP	3	2,3%
PvdA	3	2,3%
CU	1	0,8%
PvdD	1	0,8%
50Plus	1	0,8%
SGP	1	0,8%
FvD	9	6,8%
Weet ik niet	14	10,5%
Wil ik niet zeggen	4	0,3%
<i>Totaal</i>	133	100%

De 105 respondenten van de overgebleven groep zijn als volgt verdeeld. 31,4 % van de respondenten is man en 68,6 % is vrouw. De leeftijd van de respondenten is breed verspreid tussen de 18 en 64 jaar. De grootste groep ligt rond de 22 jaar en een groep rond de 52 jaar. Omdat de leeftijd van de respondenten onvoldoende gespreid is en er veel samenhang is met andere variabelen, is er voor gekozen leeftijd niet te gebruiken als controlevariabele omdat dit mogelijk een vertekend beeld kan opleveren.

4.2 De waardering van karaktereigenschappen onder kiezers van verschillende partijen

In dit gedeelte wordt geanalyseerd of er een relatie is tussen de partijkeuze en de waardering van karaktereigenschappen onder het electoraat. Het onderzoek richt zich op de verklarende relatie die de partijkeuze heeft op hoe stemmers karaktereigenschappen bij hun lijsttrekker waarderen. Per partij is er gekeken welke karaktereigenschappen het meest en het minst gewaardeerd worden. Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt tussen partijen zodat er geanalyseerd kan worden of de waardering van karaktereigenschappen tussen partijen significant verschilt.

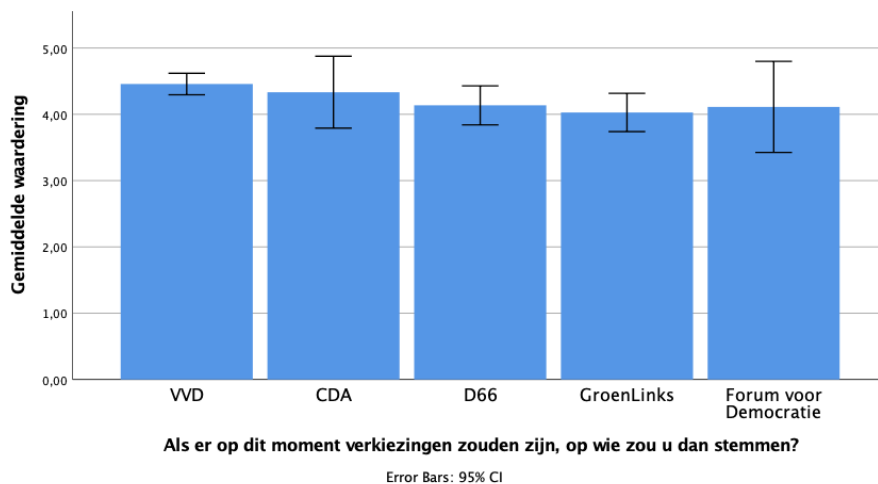
In figuur 1 is te zien hoe de karaktereigenschappen van een lijsttrekker over het algemeen gewaardeerd worden. Zoals te zien is, zijn er kleine verschillen tussen de waardering van de verschillende karaktereigenschappen. Het staafdiagram van de karaktereigenschap zorgvuldigheid steekt net iets boven de overige vier karaktereigenschappen uit en wordt dus over het algemeen gemiddeld het meest gewaardeerd in een lijsttrekker over de partijen heen. De karaktereigenschap openheid voor nieuwe ervaringen wordt in relatie tot de overige karaktereigenschappen het minst hoog gewaardeerd.

Figuur 1

De waardering van karaktereigenschappen in het algemeen

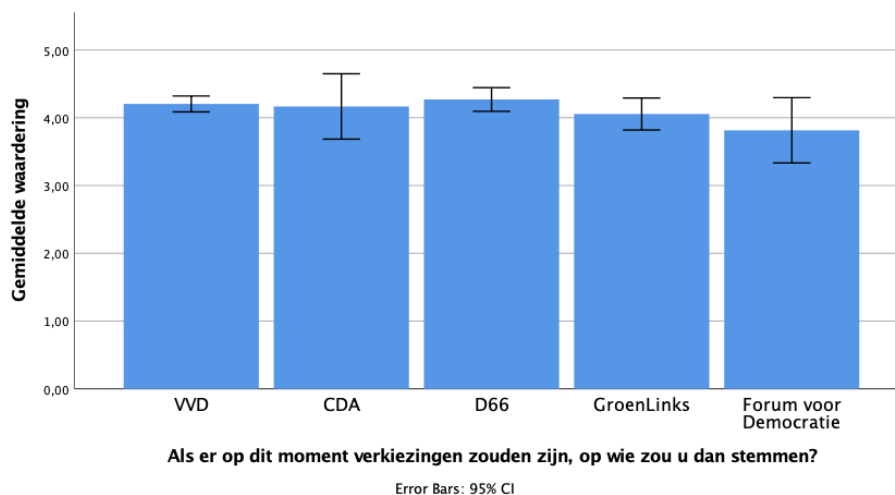
Het benoemen van deze verschillen geeft inzicht in hoe de respondenten gemiddeld de karaktereigenschappen van lijsttrekkers waarderen. Echter zegt dit nog niets over de inhoud van deze verschillen en of de waardering van karaktereigenschappen tussen de verschillende partijen significant verschillend is. Om dit uit te zoeken wordt gebruik gemaakt van een ANOVA-analyse. Deze analyse moet aan een aantal aannames voldoen. Ten eerste moeten de onafhankelijke variabelen categorisch zijn en de afhankelijke variabelen op interval niveau zijn. Hiernaast moeten de afhankelijke variabelen normaal verdeeld zijn en de scores onafhankelijk. De laatste aanname is die van homogeniteit van variantie van de afhankelijke variabele (Field, 2009, p.359-360). Deze aanname wordt geschonden. De Levene's test is significant wat inhoudt dat de varianties niet gelijk zijn in alle groepen. Omdat de ANOVA echter wordt gezien als een robuuste test zijn de resultaten nog steeds te interpreteren met gebruik van de twee alternatieve F-ratio's Welch en Brown-Forsythe (Field, 2009, p. 383-384).

Figuur 2

De gemiddelde waardering per partij van de karaktereigenschap Extraversie

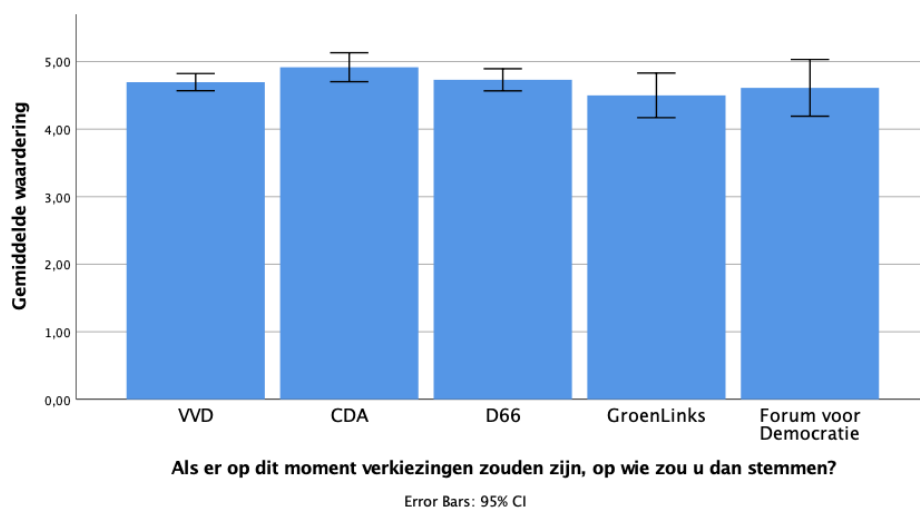
In figuur 2 is te zien hoe de gemiddelde waardering van de karaktereigenschap extraversie bij een lijsttrekker per partij verschilt. De VVD-stemmers geven met een gemiddelde score van 4,46 de hoogste waardering aan deze eigenschap. GroenLinks-stemmers waarderen deze karaktereigenschap gemiddeld het laagst met een score van 4,02. Zoals te zien, overlappen alle betrouwbaarheidsintervallen elkaar en is er geen significant verschil te vinden tussen de waardering van deze karaktereigenschap in een lijsttrekker bij de verschillende partijen. Dit blijkt ook uit de significantie toetsen in bijlage 2.2. De p-waarden liggen boven de 0,05, wat inhoudt dat de eerste nulhypothese niet kan worden verworpen.

Figuur 3

De gemiddelde waardering per partij van de karaktereigenschap Vriendelijkheid

Op de karaktereigenschap vriendelijkheid scoren D66-stemmers het hoogst zoals te zien in figuur 3. Dit houdt in dat de kiezers van D66 ten opzichte van de overige partijen vriendelijkheid bij hun lijsttrekker gemiddeld het meest waarderen. FvD-kiezers waarderen deze karaktereigenschap het minst. Dit betekent echter niet dat FvD-stemmers hier ook deze eigenschap niet waarderen. Een score van gemiddeld 3,80 betekent dat de respondenten het een beetje eens zijn dat zij een lijsttrekker zoeken met vriendelijkheid. Ook hier is te zien dat de betrouwbaarheidsintervallen met elkaar overlappen en dat er dus niet van een significant verschil te spreken valt. Dit wordt ondersteund met de significantietoets in bijlage 2.2.

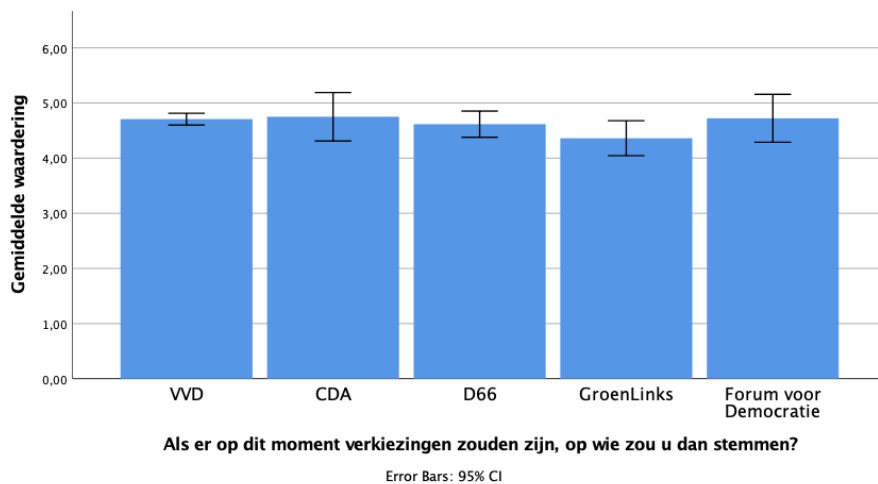

Figuur 4:

De gemiddelde waardering per partij van de karaktereigenschap Zorgvuldigheid

Bij de derde karaktereigenschap, zorgvuldigheid, is in figuur 4 te zien dat CDA-stemmers hier de hoogste waardering geven ten opzichte van stemmers van de andere partijen.

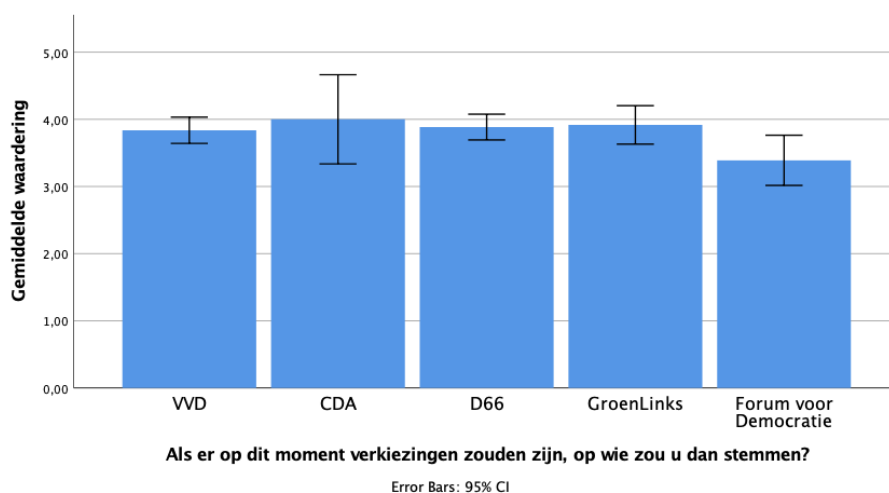
GroenLinks-kiezers waarderen deze karaktereigenschap het laagst. Alle partijen scoren echter gemiddeld hoger dan een 4,50. Alle kiezers zijn het dus gemiddeld 'sterk mee eens' dat zorgvuldigheid een belangrijke eigenschap is bij een lijsttrekker. De verschillen tussen de waardering per partij zijn wederom niet significant te noemen aangezien de betrouwbaarheidsintervallen overlappen en de $p > 0,05$ zoals te zien is in bijlage 2.3.

Figuur 5

De gemiddelde waardering per partij van de karaktereigenschap Emotionele stabiliteit

In tabel 6 is te zien dat stemmers van alle partijen de karaktereigenschap emotionele stabiliteit bij een lijsttrekker rond de 4,70 scoren. GroenLinks-kiezers scoren hier gemiddeld iets lager met een waardering van 4,36. Wederom houdt dit nog steeds in dat ook deze kiezers de eigenschap wel waarderen, maar dat zij deze karaktereigenschap wel lager scoren in vergelijking tot kiezers van andere partijen. Aangezien alle betrouwbaarheidsintervallen overlappen is ook hier geen significant verschil te vinden. Dit wordt ondersteund in de significantie toets in bijlage 2.3.

Figuur 6:

De gemiddelde waardering per partij op de karaktereigenschap openheid voor nieuwe ervaringen

De laatste karaktereigenschap die via de enquête gemeten is, is openheid voor nieuwe ervaringen. Deze eigenschap wordt onder de respondenten van de VVD, CDA, D66 en GroenLinks rond de 3,8 en 4,0 gewaardeerd. Deze kiezers waren het er dus een ‘beetje mee eens’ dat zij een lijsttrekker zoeken die over deze karaktereigenschap beschikt. FvD-kiezers waarderen deze karaktereigenschap echter gemiddeld 3,3. Deze score zit dicht bij de score 3 wat aangeeft onverschillig te zijn of een lijsttrekker de eigenschap bezit. Ook hier is echter geen significant verschil te vinden wat ondersteund wordt in de significantie toets in bijlage 2.3

Deze resultaten komen overeen met de resultaten van de multiple comparison in bijlage 2.3. Ook hier blijkt er geen significant verschil te bestaan tussen de waardering van karaktereigenschappen van een lijsttrekker door kiezers van verschillende politieke partijen. Omdat echter de assumptie van homogeniteit van variantie geschonden is, moet er ook worden gekeken naar Brown-Forsythe. In bijlage 2.4 zijn de resultaten te vinden die uit deze toets voortkomen. Hieruit blijkt dat ook hier geen significant verschil te vinden is tussen verschillende partijen en de nulhypothese dus niet verworpen kan worden. De eerste nulhypothese kan niet verworpen worden.

4.3 De invloed van de controlevariabelen op de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders

Uit de resultaten van de vorige paragraaf blijkt dat er geen significant verschil is in de waardering van karaktereigenschappen van lijsttrekkers tussen kiezers van de verschillende politieke partijen. Hierom is het interessant te bekijken of een andere variabele gevonden kan worden die de verschillende waardering van de vijf karaktereigenschappen kan verklaren. Dit wordt gedaan aan de hand van regressieanalyses met de eerder beschreven controlevariabelen: geslacht, politieke interesse, opleidingsniveau en karakter van de respondent. De regressieanalyse moet aan enkele voorwaarden voldoen. Aan de voorwaarden aselechte steekproef en afhankelijke interval-variabele wordt voldaan. Ook is er geen sprake van multicollineariteit en zijn de residuen ongecorrleerd en normaal verdeeld. Echter is er geen sprake van homoscedasticiteit. Het aantal respondenten is niet eerlijk over

de verschillende variabelen verdeeld. Er kan zo een type 2 error gemaakt worden, wat inhoudt dat een aanwezig effect over het hoofd wordt gezien.

Ten eerste zal naar de waardering van de karaktereigenschap extraversie worden gekeken en de verklarende kracht van de controlevariabelen (tabel 3). Uit de Adjusted R blijkt dat 4% van de variantie in de waardering van deze karaktereigenschap verklaard kan worden door de controlevariabelen. Hiernaast blijkt dat er geen significante lineaire relatie te vinden is tussen de waardering van deze karaktereigenschap en minstens één van de controlevariabelen.

Tabel 3: Lineair regressiemodel van de waardering van de karaktereigenschap extraversie

	Model 1
(Constante)	3,22 (0,46)
Extraversie	0,22 (0,77)
MBO	0,20 (0,27)
HBO	-0,04 (0,17)
WO	-0,6 (0,14)
Redelijk geïnteresseerd	0,15 (0,21)
Zeer geïnteresseerd	0,83 (0,24)
Geslacht (vrouw)	0,02 (0,14)
R2	0,10
Adj. R2	0,04
N	105

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

***p < 0,001, **p < 0,01, *p < 0,05

In tabel 4 is de verklarende kracht van de controlevariabelen op de waardering van de karaktereigenschap vriendelijkheid af te lezen. Uit de Adjusted R blijkt dat 12% van de

variantie in de waardering van deze karaktereigenschap verklaard kan worden door de controlevariabelen. Uit de analyse van de F-test blijkt dat er een significante lineaire relatie te vinden is tussen de waardering van de karaktereigenschap en meerdere van de controlevariabelen. Er is een significante relatie tussen de waardering van de karaktereigenschap vriendelijkheid in een lijsttrekker en respondenten die zelf de eigenschap vriendelijkheid bezitten ($p < 0,05$), als de hoogst afgeronde opleiding WO ($P < 0,05$) is en de respondenten vrouwelijk zijn ($p < 0,05$). Deze controlevariabelen zijn onafhankelijke voorspellers van de waardering van de karaktereigenschap vriendelijkheid in een lijsttrekker.

Tabel 4: Lineair regressiemodel voor de waardering van de karaktereigenschap vriendelijkheid

	Model 1
(Constante)	2,92 (0,39)
Vriendelijkheid	0,25* (0,88)
MBO	-0,13 (0,27)
HBO	-0,54 (0,11)
WO	-0,19* (0,09)
Redelijk geïnteresseerd	-0,04 (0,15)
Zeer geïnteresseerd	-0,12 (0,16)
Geslacht (vrouw)	0,19* (0,09)
R ²	0,18
Adj. R ²	0,12
N	105

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

De verklarende kracht van de controlevariabelen op de waardering van de karaktereigenschap zorgvuldigheid is te zien in tabel 5. De Adjusted R laat zien dat 20% van de controlevariabelen de waardering van deze karaktereigenschap verklaren.

Uit de analyse van de F-test blijkt dat er een significante lineaire relatie te vinden is tussen de waardering van de karaktereigenschap en minstens één van de controlevariabelen, namelijk tussen de waardering van de karaktereigenschap zorgvuldigheid in een lijsttrekker en respondenten die zelf de eigenschap zorgvuldigheid bezitten ($p < 0,001$). Dit houdt in dat deze controlevariabele een onafhankelijke voorspeller is.

Tabel 5: Lineair regressiemodel voor de waardering van de karaktereigenschap zorgvuldigheid

	Model 1
(Constante)	3,82 (0,04)
Zorgvuldigheid	0,19** (0,48)
MBO	0,19 (0,18)
HBO	0,08 (0,12)
WO	-0,18 (0,10)
Redelijk geïnteresseerd	0,19 (0,15)
Zeer geïnteresseerd	0,26 (0,16)
Geslacht (vrouw)	-0,15 (0,09)
R ²	0,26
Adj. R ²	0,20
N	105

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

In tabel 6 is af te lezen hoe de controlevariabelen de variantie verklaren in de waardering van de karaktereigenschap emotionele stabiliteit in een lijsttrekker. Aan de Adjusted R is te

zien dat 9% van de controlevariabelen de waardering van de karaktereigenschap emotionele stabiliteit verklaart. Uit de analyse van de F-test blijkt dat ook hier een significante lineaire relatie te vinden is tussen de waardering van de karaktereigenschap en minstens één van de controlevariabelen, namelijk tussen de waardering van de karaktereigenschap emotionele stabiliteit in een lijsttrekker en respondenten die dezelfde karaktereigenschap bezitten ($p < 0,05$). Dit houdt in dat deze controlevariabele een onafhankelijke voorspeller is.

Tabel 6: Lineair regressiemodel voor de waardering van de karaktereigenschap emotionele stabiliteit

	Model 1
(Constance)	3,95 (0,23)
Emotionele stabiliteit	0,13* (0,04)
MBO	0,23 (0,21)
HBO	0,16 (0,13)
WO	-0,13 (0,11)
Redelijk geïnteresseerd	0,23 (0,16)
Zeer geïnteresseerd	0,26 (0,18)
Geslacht (vrouw)	-0,02 (0,10)
R ²	0,16
Adj. R ²	0,097
N	105

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Tot slot, in tabel 7, de uitkomsten van de regressieanalyse van de karaktereigenschap openheid voor nieuwe ervaringen. De Adjusted R laat zien dat 10% van de controlevariabelen de waardering van deze karaktereigenschap verklaart. Uit de analyse van de F-test blijkt wederom dat er een significante lineaire relatie te vinden is tussen de

waardering van de karaktereigenschap en minstens één van de controlevariabelen. Ook hier is weer een significante relatie te vinden tussen de waardering van de karaktereigenschap openheid voor nieuwe ervaringen in een lijsttrekker en respondenten met dezelfde eigenschap ($p < 0,05$). Dit houdt in dat deze controlevariabele ook hier een onafhankelijke voorspellers is.

Tabel 7: Lineair regressiemodel voor de waardering van de karaktereigenschap openheid voor nieuwe ervaringen

	Model 1
(Constante)	2,96 (0,34)
Openheid voor nieuwe ervaringen	0,22** (0,06)
MBO	-0,22 (0,25)
HBO	0,20 (0,15)
WO	-0,07 (0,13)
Redelijk geïnteresseerd	0,14 (0,19)
Zeer geïnteresseerd	0,05 (0,22)
Geslacht (vrouw)	-0,01 (0,12)
R ²	0,16
Adj. R ²	0,10
N	105

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Uit deze resultaten blijkt dat de tweede nulhypothese verworpen kan worden en de alternatieve hypothese aangenomen kan worden. Er is een verklarende variantie te vinden in de controlevariabele, het karakter van de respondent, voor de waardering van karaktereigenschappen in een lijsttrekker.

5. Conclusies en slotbeschouwing

5.1 Conclusies

Op basis van de resultaten kan een aantal conclusies worden getrokken. Het eerste gedeelte van de onderzoeksvraag kan beantwoord worden met de gegevens van figuur 1. Hieruit is gebleken hoe de verschillende karaktereigenschappen bij lijsttrekkers door de respondenten werden gewaardeerd. De respondenten konden op een schaal van 1 tot 5 hun waardering uiten, waarbij een waardering van 3 een uiting was voor onverschilligheid of de karaktereigenschap ertoe deed bij de keuze voor een lijsttrekker. Deze waarde is, zoals uit de resultaten blijkt, in verhouding tot andere waarden gemiddeld niet vaak gebruikt. Uit het onderzoek blijkt dat de respondenten alle vijf de karaktereigenschappen met gemiddeld 'een beetje mee eens' tot 'sterk mee eens' waarden. De karaktereigenschap 'openheid voor nieuwe ervaringen' lijkt gemiddeld iets lager gewaardeerd te worden dan de overige vier eigenschappen en ligt iets onder de waardering 'een beetje mee eens'. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de vijf karaktereigenschappen belangrijk worden gevonden, in de zin dat de respondenten niet onverschillig zijn wanneer zij hun waardering over karaktereigenschappen ten aanzien van hun lijsttrekker kunnen uiten. Uit de resultaten blijkt dat de vijf onderzochte karaktereigenschappen eigenschappen zijn die over het algemeen graag terug gezien worden in een lijsttrekker.

Het volgende gedeelte van de onderzoeksvraag is of er verschillen te vinden zijn in de waardering van de karaktereigenschappen bij kiezers van verschillende politieke partijen. Aan de ene kant is uit voorgaand onderzoek gebleken dat het door de groeiende mate van personalisering in Nederland, en de daarbij horende betekenis van karaktereigenschappen van een politieke leider, aannemelijk is dat de waardering van karaktereigenschappen van een politiek leider verschilt tussen kiezers van verschillende politieke partijen. Aan de andere kant werden er ook vraagtekens geplaatst bij het daadwerkelijk bestaan en de invloed van personalisering in Nederland. Uit de resultaten blijkt dat er op het eerste oog wel degelijk verschillen zitten in de waardering van de karaktereigenschappen tussen kiezers van verschillende partijen. De resultaten van de figuren uit 4.2 en de ANOVA-analyse laten echter zien dat er met de data van dit onderzoek geen significante verschillen in de waardering van de karaktereigenschappen tussen kiezers van de verschillende partijen te

vinden zijn. Dit houdt in dat er geen voldoende groot verschil gevonden is en dat er dus niet geconcludeerd kan worden dat de waardering van karaktereigenschappen bij een politieke leider partijafhankelijk zijn.

Een verklaring voor deze uitkomsten is de aard van het Nederlandse politiek landschap. Partijen zijn door de ontzuiling steeds dichter naar elkaar toegeschoven om een zo groot mogelijk electoraat te behalen, en zijn daarmee *catch-all* partijen geworden (Deschouwer & Koole, 1992). Omdat de respondenten van de vijf in dit onderzoek meegenomen partijen door de ontzuiling tot eenzelfde groep behoren, is het dan ook niet verbazingwekkend dat zij gelijke waarde hechten aan de karaktereigenschappen van een lijsttrekker. Deze conclusie kan relevant zijn voor kiezers wanneer zij voor een partij kiezen waarvan de politieke leider over de onderzochte karaktereigenschappen beschikt. Ook kunnen de conclusies nuttig zijn voor politieke partijen wanneer zij keuzes moeten maken over hoe zij het karakter van hun lijsttrekker naar buiten presenteren. Partijen kunnen inspelen op de conclusie dat in elk geval deze vijf karaktereigenschappen kunnen bijdragen aan het creëren van een groter draagvlak voor hun lijsttrekker. De overige informatie die uit de enquête komt is voor deze doeleinden ook bruikbaar. Ondanks dat er geen significant verschil gevonden is tussen de waardering van karaktereigenschappen van een lijsttrekker van verschillende partijen laat de bovengenoemde waardering wel zien dat deze karaktereigenschappen er voor het electoraat toe doen. Bij de selectie van een lijsttrekker kan er dus in het algemeen op gelet worden of hij/zij deze karaktereigenschappen bezit. Dit zou er mogelijk voor kunnen zorgen dat hij/zij positief gewaardeerd wordt door het electoraat.

Om de hoofdvraag goed te kunnen onderzoeken, zijn er aan het begin van het onderzoek ook enkele deelvragen opgesteld. De eerste drie deelvragen zijn hierboven samen met de hoofdvraag behandeld. De resultaten van de laatste deelvraag zijn gepresenteerd in hoofdstuk 4.3. Uit deze resultaten valt te concluderen dat vooral het karakter van de respondent een grote verklarende kracht heeft op de waardering van karaktereigenschappen van een lijsttrekker. De overige variabelen hebben deze verklarende kracht niet, met de uitzondering van de waardering van de karaktereigenschap vriendelijkheid, waar het opleidingsniveau en het geslacht van de respondenten medebepalend lijken te zijn.

Concluderend is er geen significant verschil te vinden is tussen de waardering van verschillende karaktereigenschappen van politieke leiders van verschillende partijen vanuit het electoraat. Echter blijkt dat het karakter van de respondent wel een verklarende kracht voor de variatie in de waardering van karaktereigenschappen van een politieke leider kan hebben. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat de keuze voor verschillende politieke partijen niet de verschillende waarderingen van karaktereigenschappen van politieke partijen verklaart, maar dat juist het karakter van de respondenten een belangrijke rol speelt.

5.2 Reflectie

Ondanks dat geprobeerd is de enquête onder een zo breed en groot mogelijke groep te verspreiden, heeft de enquête 133 respondenten bereikt. Ook is er een beperkt aantal politieke partijen bereikt met de enquête, waardoor er een selectie gemaakt moest worden van de vijf partijen die het meest gekozen werden in de enquête. Dit leidde ertoe dat het uiteindelijke aantal respondenten waar in de resultaten mee gewerkt is uitkomt op 105 respondenten. Met een grotere groep respondenten zou een hogere representativiteit gehaald kunnen worden. Om een completere analyse te geven over hoe de waardering van karaktereigenschappen bij een lijsttrekker verschilt onder kiezers van verschillende politieke partijen zouden er meer politieke partijen mee genomen kunnen worden, en een grotere groep respondenten kunnen worden bereikt. In dit onderzoek blijkt een groot aantal respondenten vrouw te zijn en voor D66 of VVD te stemmen. In het onderzoek is geprobeerd een keuze te maken in controlevariabelen die mogelijk het verschil in waardering van karaktereigenschappen zouden kunnen verklaren naast de partijkeuze van respondenten, om zo geen verkeerde conclusies te trekken door onderliggende relaties in beschouwing te nemen. De keuze voor deze controlevariabelen is gebaseerd op literatuur en een eerder onderzoek, maar uiteraard zijn er nog meer variabelen te benoemen die mogelijk het verschil in waardering van karaktereigenschappen bij een politieke leider kunnen verklaren. Uit de regressieanalyse blijkt immers dat een aanwezig effect over het hoofd wordt gezien. Dit zou bijvoorbeeld in een vervolgonderzoek meegenomen kunnen worden. Zo zouden religie, regio, gezinssamenstelling, arbeidsomstandigheden en etnische achtergrond voorbeelden zijn die het verschil mogelijk ook zouden kunnen verklaren. Onderzoek naar karaktereigenschappen bij politieke leiders kan ook vanuit een historisch oogpunt bekeken worden. Door te bekijken welke politieke leiders in het verleden succesvol waren en

vervolgens te analyseren wat hun karaktereigenschappen zijn, kan er per partij een lijsttrekkersprofiel gemaakt worden. Een ander voorstel voor een vervolgonderzoek is het huidige onderzoek breder aan te pakken waardoor meer stemmers van meer partijen bereikt kunnen worden. De respondenten uit het huidige onderzoek komen immers uit een vrij homogene groep en dit heeft mogelijk invloed gehad op de conclusies. Door in een vervolgonderzoek ook meer verschillende karaktereigenschappen te testen kunnen verschillen per partij in de waardering van een politieke leider mogelijk duidelijker gemaakt worden. De huidige karaktereigenschappen zijn positieve eigenschappen en het is hierdoor niet verrassend dat de waarderingen van deze eigenschappen veel op elkaar lijken omdat de kans groot is dat dat respondenten deze graag terug zien in een politieke leider. Door meer verschillende soorten karaktereigenschappen in het onderzoek mee te nemen kan er een specifiekere karakterschets gemaakt worden. De reikwijdte van dit onderzoek zou ook breder getrokken kunnen worden. In dit onderzoek wordt er specifiek naar de waardering van karaktereigenschappen van politieke leiders in Nederland gekeken. Vervolgonderzoek kan zich echter ook focussen op de vraag of deze waardering land-afhankelijk is, cultuur-afhankelijk is of juist verklaard kan worden door het soort politiek stelsel.

Literatuurlijst

- Aaldering, L., Meer, T. van der, Brug, W. van der (2018). Mediated Leader Effects: The Impact of Newspapers' Portrayal of Party Leadership on Electoral Support. *The International Journal of Press/Politics*, 1(1), 70-94
- Aarts, K., Blais, A. & Schmitt, H. (2013). *Political Leaders and Democratic Elections*. Oxford: OUP Oxford
- Andeweg, R. B., & Irwin, G. A. (2014). *Governance and Politics of the Netherlands*. Basingstoke/New York: Macmillan International Higher Education
- Bakker, B. N., Rooduijn, M., & Schumacher, G. (2016). The psychological roots of populist voting: Evidence from the United States, the Netherlands and Germany. *European Journal of Political Research*, 55(2), 302-320.
- Balmas, M., Rahat, G., Sheafer, T., & Shenhav, S. R. (2014). Two routes to personalized politics: Centralized and decentralized personalization. *Party Politics*, 20(1), 37-51
- Barker, D.C., Lawrence, A.B., & Tavits, M. (2005). Partisanship and the dynamics of "candidate centered politics" in American presidential nominations. *Electoral Studies*, 25(1), 599-610.
- Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: a meta-analysis. *Personnel psychology*, 44(1), 1-26.
- Bergh, J. (2007). Explaining the Gender Gap: A Cross-National Analysis of Gender Differences in Voting. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 17(3), 235-261.
- Besselink, N. (2015, 2 november). De ongrijpbare invloed van Geert Wilders. Trouw. Geraadpleegd op 15 april 2019 van <https://www.trouw.nl/home/de-ongrijpbareinvloed-van-geert-wilders%7Ea49dad71/>

Binnema, H. (2017, 23 April). Pas op voor het Samsom-complex. NRC Next. Geraadpleegd op 15 april 2019, van <http://academic.lexisnexis.nl.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/>

Bittner, A. (2015). *Leader evaluations and partisan stereotypes: a comparative analysis* (pp. 17-37). Oxford: Oxford University Press.

Blondel, J. (1987). *Political leadership* (p. 13). London: Sage.

Byrne, D. (1971). *The attraction paradigm*. New York: Academic Press.

Caprara, G.V. & Vecchione, M. (2018). On the Left and Right Ideological Divide: Historical Accounts and Contemporary Perspectives. *Advances in Political Psychology*, 39(1), 49-83.

Costa, P. & Silva, F.F. da (2015) The Impact of Voter Evaluations of Leaders' Traits on Voting Behaviour: Evidence from Seven European Countries. *West European Politics*, 38(6), 1226- 1250

Cwalina, W. & Falkowski, A. (2016) Morality and Competence in Shaping the Images of Political Leaders. *Journal of Political Marketing*, 15(2-3), 220-239.

Deschouwer, K., & Koole, R. (1992). De ontwikkeling van partijorganisaties in België en Nederland, 1960-1990. *Sociologische Gids*, 39(5-6), 324-345.

Erk, J., Heijstek-Ziemann, K. & Louwerse, T. (2013). *Politiek in een veranderende wereld*. Den Haag, Acco Nederland.

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage publications.

- Funk, C. L. (1996). The impact of scandal on candidate evaluations: An experimental test of the role of candidate traits. *Political Behavior, 18*(1), 1-24.
- Funk, C. L. (1999). Bringing the candidate into models of candidate evaluation. *The Journal of Politics, 61*(3), 700-720.
- Garzia, D. (2011). The personalization of politics in Western democracies: Causes and consequences on leader–follower relationships. *The Leadership Quarterly, 22*(4), 697-709.
- George, J. M. & Jones, G. R. (2011). Understanding and managing organizational behaviors (6e editie). Pearson Education Limited
- Gray, P. & Bjorklund, D. F. (2014). Psychology (7e editie). Macmillan: Worth publishers
- Hayes, D. (2005). Candidate qualities through a partisan lens: A theory of trait ownership, *American Journal of Political Science, 49*(4), 908-923.
- Hollander, E. P. (1992). Leadership, followership, self, and others. *The Leadership Quarterly, 3*(1), 43-54.
- Holsteyn, J.J.M. van & Andeweg R.B. (2008). Niemand is groter dan de partij. Over de personalisering van de Nederlandse electorale politiek. In G. Voerman (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2006*, 105-134. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen/DNPP.
- Holsteyn, J. J. van & Andeweg, R. B. (2010). Demoted leaders and exiled candidates: Disentangling party and person in the voter’s mind. *Electoral Studies, 29*(4), 628-635.
- John, O. P., Donahue, E. M., & Kentle, R. L. (1991). The big five inventory: Versions 4a and 54 [Technical Report]. *Berkeley, CA: University of California, Institute of Personality and Social Research.*

- Keultjes, H. (2017, 15 maart). GroenLinks juicht na beste verkiezingsuitslag ooit. AD. Geraadpleegd op 15 april 2019, van <http://www.ad.nl/politiek/groenlinks-juicht-na-beste-verkiezingsuitslag-ooit~a0ac229e/>
- Kleinnijenhuis, J. (2015). Personalisering door politici, in de media en bij kiezers: op zoek naar een referentiepunt.
- Kriesi, H. (2012). Personalization of national election campaigns. *Party Politics*, (18)6, 825-844.
- Laustsen, L., & Bor, A. (2017). The relative weight of character traits in political candidate evaluations: Warmth is more important than competence, leadership and integrity, *Electoral studies*, 49, 96-10
- Mondak, J.J. & Huckfeldt, R. (2006). The accessibility and utility of candidate character in electoral decision making. *Electoral Studies*, 25(1), 20-34.
- Mondak, J. J. (2010). *Personality and the foundations of political behavior*. Cambridge University Press.
- Mondak, J. J. (2012). *Personality, Attitudes, and Political Predispositions*. In *Personality and the Foundations of Political Behavior*, 122-149. Cambridge, Cambridge University Press.
- Newcomb, T. (1961). *The acquaintance process*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Nimmo, D. D., & Savage, R. L. (1976). *Candidates and their images: Concepts, methods, and findings*. Goodyear Publishing Company.

- Olivola, C.Y. & Todorov, A. (2010). Elected in 100 milliseconds: Appearance Based Trait Inferences and Voting. *Journal of Nonverbal Behaviour* 34(1), 83–110.
- Pelgrim, C. & Rusman, F. (2017, 5 mei). Pim bood burgers een veilig thuis. NRC. Geraadpleegd op 15 april 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/05/05/pim-bood-burger-veilig-thuis-8623094-a1557389>
- Pierce, P. A. (1993). Political sophistication and the use of candidate traits in candidate evaluation. *Political psychology*, 21-35.
- Rahat, G. & Sheafer T. (2007). The personalization(s) of politics: Israel, 1949-2003, *Political Communication*, 24(1), 65-80
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of research in Personality*, 41(1), 203-212.
- Reynaert, H., Valcke, T., & Verlet, D. De verpersoonlijking van kiescampagnes.
- Snijders, T. (2017). *Op zoek naar de beste leider: Een onderzoek naar de voorkeur van leiders als gevolg van persoonlijkheid* (Bachelor's thesis).
- Stephan, Y., Sutin, A. R., & Terracciano, A. (2015). Subjective age and personality development: A 10-year study. *Journal of Personality*, 83(2), 142-154.
- Teeffelen, K. van (2017, maart 16). Met het Klaver-effect naar historisch winst. Trouw verdieping. Geraadpleegd op 15 april 2019, <http://academic.lexisnexis.nl.ezproxy.leidenuniv.nl:2048/>
- Weber, M. (1922). *Gesammelte aufsätze zur wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr.

Weber, W. Saris, W.E. (2015). The relationship between issues and an individual's left-right orientation. *Acta Politica*, 50(2), 193–213.

Weber, W., Saris, W.E. & Torcal, M. (2013). *Behind Left and Right. The meaning of left-right orientation in Europe*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Departament De Ciències Polítiques I Socials.

Bijlagen

Bijlage 1.1. Verdeling stellingen

Stelling aangegeven met een 'r' zijn *reverse scored* (Rahmstedt, John, 2007, p. 211).

Persoonskenmerk	Stelling
1. Extraversie	Eerste (r), zesde
2. Vriendelijkheid	Tweede, zevende (r), elfde
3. Zorgvuldigheid	Derde (r), achtste
4. Emotionele stabiliteit	Vierde (r), negende
5. Openheid voor nieuwe ervaringen	Vijfde (r), tiende

Bijlage 1.2 Enquête

Q1 Wanneer ik op dit moment op zoek ben naar de lijsttrekker van de politieke partij waar ik op stem, zoek ik iemand die:

	1: sterk mee oneens (1)	2: beetje mee oneens (2)	3: onverschillig (3)	4: beetje mee eens (4)	5: sterk mee eens (5)
terughoudend is (1)	☐	☐	☐	☐	☐
te vertrouwen is (2)	☐	☐	☐	☐	☐
een beetje lui is (3)	☐	☐	☐	☐	☐
goed met stress kan omgaan (4)	☐	☐	☐	☐	☐
weinig artistieke kennis heeft (5)	☐	☐	☐	☐	☐
sociaal is (6)	☐	☐	☐	☐	☐
de schuld makkelijk aan een ander geeft (7)	☐	☐	☐	☐	☐
doortastend werkt (8)	☐	☐	☐	☐	☐
snel nerveus raakt (9)	☐	☐	☐	☐	☐
fantasierijk en origineel is (10)	☐	☐	☐	☐	☐
met iedereen goede vrienden is (11)	☐	☐	☐	☐	☐

Q2 Ik zie mijzelf als iemand die:

	1: sterk mee oneens (1)	2: beetje mee oneens (2)	3: onverschillig (3)	4: beetje mee eens (4)	5: sterk mee eens (5)
terughoudend is (1)	☐	☐	☐	☐	☐
te vertrouwen is (2)	☐	☐	☐	☐	☐
een beetje lui is (3)	☐	☐	☐	☐	☐
goed met stress kan omgaan (4)	☐	☐	☐	☐	☐
weinig artistieke kennis heeft (5)	☐	☐	☐	☐	☐
sociaal is (6)	☐	☐	☐	☐	☐
de schuld makkelijk aan een ander geeft (7)	☐	☐	☐	☐	☐
doortastend werkt (8)	☐	☐	☐	☐	☐
snel nerveus raakt (9)	☐	☐	☐	☐	☐
fantasierijk en origineel is (10)	☐	☐	☐	☐	☐
met iedereen goede vrienden is (11)	☐	☐	☐	☐	☐

Q3 Geslacht

- Man (1)
- Vrouw (2)
- Anders (3)
- Wil ik niet vertellen (4)

Q4 Leeftijd

Q5 Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?

- Basisonderwijs (1)
- Lager / voorbereidend beroepsonderwijs (lbo/vmbo) (2)
- Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) (3)
- Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) (4)
- Middelbaar beroepsonderwijs (mbo) (5)
- Hoger beroepsonderwijs (hbo) (6)
- Wetenschappelijk onderwijs (wo) (7)

Q6 In hoeverre bent u geïnteresseerd in politieke onderwerpen?

- Zeer geïnteresseerd (1)
- Redelijk geïnteresseerd (2)
- Niet geïnteresseerd (3)

Q7 Vindt u van uzelf dat u veel verstand heeft van de Nederlandse politiek?

- Zeer veel (1)
- Redelijk veel (2)
- Niet zo veel (3)
- Helemaal geen (4)

Q8 Als er op dit moment verkiezingen zouden zijn, op wie zou u dan stemmen?

- VVD (1)
- PVV (2)
- CDA (3)
- D66 (4)
- GroenLinks (5)
- SP (6)
- PvdA (7)
- CU (8)
- PvdD (9)
- 50Plus (10)
- SGP (11)
- DENK (12)
- Forum voor Democratie (13)
- Andere partij (14)
- Weet ik niet (15)
- Wil ik niet zeggen (16)

Bijlage 2.1: Descriptives ANOVA

		N	Mean	Std. Deviation
1. Extraversie	VVD	46	4,45	,54
	CDA	6	4,33	,51
	D66	26	4,13	,72
	GroenLinks	18	4,02	,58
	FvD	9	4,11	,89
	Total	105	4,26	,64
2. Vriendelijkheid	VVD	46	4,20	,39
	CDA	6	4,16	,45
	D66	26	4,26	,43
	GroenLinks	18	4,05	,47
	FvD	9	3,81	,62
	Total	105	4,15	,453
3. Zorgvuldigheid	VVD	46	4,69	,42
	CDA	6	4,91	,20
	D66	26	4,73	,40
	GroenLinks	18	4,50	,66
	FvD	9	4,61	,54
	Total	105	4,67	,47
4. Emotionele stabiliteit	VVD	46	4,70	,35
	CDA	6	4,75	,41
	D66	26	4,61	,58
	GroenLinks	18	4,36	,63
	FvD	9	4,72	,56
	Total	105	4,62	,50
5. Openheid voor nieuwe ervaringen	VVD	46	3,83	,65
	CDA	6	4,00	,63
	D66	26	3,88	,47
	GroenLinks	18	3,91	,57
	FvD	9	3,38	,48
	Total	105	3,83	,59

Bijlage 2.2: Multiple Comparison ANOVA

Afhankelijke variabele	Partij keuze	Partij keuze	Mean Difference	Std. Error	Sig.
------------------------	--------------	--------------	-----------------	------------	------

1. Extraversie	VVD	CDA	,123	,275	,992
		D66	,322	,155	,241
		GroenLinks	,429	,176	,115
		FvD	,345	,231	,568
	CDA	VVD	-,123	,275	,992
		D66	,199	,287	,958
		GroenLinks	,306	,299	,844
		FvD	,222	,334	,963
	D66	VVD	-,322	,155	,241
		CDA	-,199	,287	,958
		GroenLinks	,107	,194	,982
		FvD	,024	,245	1,000
	GroenLinks	VVD	-,429	,176	,115
		CDA	-,306	,299	,844
		D66	-,107	,194	,982
		FvD	-,083	,259	,998
	Forum voor Democratie	VVD	-,345	,231	,568
		CDA	-,222	,334	,963
		D66	-,024	,245	1,000
		GroenLinks	,083	,259	,998
2. Vriendelijkheid	VVD	CDA	,036	,193	1,000
		D66	-,066	,109	,973
		GroenLinks	,147	,123	,755
		FvD	,388	,162	,124
	CDA	VVD	-,036	,193	1,000
		D66	-,103	,201	,986
		GroenLinks	,111	,209	,984
		FvD	,352	,234	,562
	D66	VVD	,066	,109	,973
		CDA	,103	,201	,986
		GroenLinks	,214	,136	,520
		FvD	,454	,172	,069
	GroenLinks	VVD	-,147	,123	,755
		CDA	-,111	,209	,984
		D66	-,214	,136	,520
		FvD	,241	,181	,674
	Forum voor Democratie	VVD	-,388	,162	,124
		CDA	-,352	,234	,562
		D66	-,454	,172	,069
		GroenLinks	-,241	,181	,674
VVD	CDA	-,221	,206	,819	

3. Zorgvuldigheid		D66	-,035	,116	,998
		GroenLinks	,196	,132	,574
		FvD	,085	,173	,988
	CDA	VVD	,221	,206	,819
		D66	,186	,215	,909
		GroenLinks	,417	,223	,343
		FvD	,306	,250	,738
	D66	VVD	,035	,116	,998
		CDA	-,186	,215	,909
		GroenLinks	,231	,145	,508
		FvD	,120	,183	,966
	GroenLinks	VVD	-,196	,132	,574
		CDA	-,417	,223	,343
		D66	-,231	,145	,508
		FvD	-,111	,193	,979
	Forum voor Democratie	VVD	-,085	,173	,988
	CDA	-,306	,250	,738	
	D66	-,120	,183	,966	
	GroenLinks	,111	,193	,979	
4. Emotionele stabiliteit	VVD	CDA	-,043	,216	1,000
		D66	,091	,122	,945
		GroenLinks	,345	,138	,100
		FvD	-,016	,181	1,000
	CDA	VVD	,043	,216	1,000
		D66	,135	,225	,975
		GroenLinks	,389	,235	,465
		FvD	,028	,262	1,000
	D66	VVD	-,091	,122	,945
		CDA	-,135	,225	,975
		GroenLinks	,254	,153	,460
		FvD	-,107	,193	,981
	GroenLinks	VVD	-,345	,138	,100
		CDA	-,389	,235	,465
		D66	-,254	,153	,460
		FvD	-,361	,203	,393
	Forum voor Democratie	VVD	,016	,181	1,000
		CDA	-,028	,262	1,000
		D66	,107	,193	,981
		GroenLinks	,361	,203	,393

5. Openheid voor nieuwe ervaringen	VVD	CDA	-,163	,256	,969
		D66	-,048	,145	,997
		GroenLinks	-,080	,164	,988
		FvD	,448	,215	,234
	CDA	VVD	,163	,256	,969
		D66	,115	,267	,993
		GroenLinks	,083	,278	,998
		FvD	,611	,310	,289
	D66	VVD	,048	,145	,997
		CDA	-,115	,267	,993
		GroenLinks	-,032	,181	1,000
		FvD	,496	,228	,197
	GroenLinks	VVD	,080	,164	,988
		CDA	-,083	,278	,998
		D66	,032	,181	1,000
		FvD	,528	,240	,190
Forum voor Democratie	VVD	-,448	,215	,234	
	CDA	-,611	,310	,289	
	D66	-,496	,228	,197	
	GroenLinks	-,528	,240	,190	

Bijlage 2.3 Resultaten Brown-Forsythe

	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
1. Extraversie	1,850	4	36,775	,140
2. Vriendelijkheid	1,711	4	35,016	,170
3. Zorgvuldigheid	1,148	4	44,629	,346
4. Emotionele stabiliteit	1,544	4	49,555	,204
5. Openheid voor nieuwe ervaringen	1,669	4	39,865	,176

a. Asymptotically F distributed.